

LBRIS

We know
books

ALEXANDRU CRISTIAN

**PARADIGME
ALE SECURITĂȚII
INTERNAȚIONALE**

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2024

Colecția
Geopolitica

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CRISTIAN, ALEXANDRU

Paradigme ale securității internaționale / Alexandru

Cristian. - București : Editura Militară, 2024

Conține bibliografie

ISBN 978-973-32-1332-1

CUPRINS

ARGUMENT	9
Capitolul I	
ISTORIE ȘI UTOPIE	13
1.1. Istorie și utopie	21
Capitolul II	
PARADIGMELE CONTEMPORANE	
ALE SECURITĂȚII	31
2.1. Desenând harta lumii după Războiul Rece	31
2.1.1. <i>O nouă așezare geopolitică după anul 1989</i>	33
2.1.1.1. Sfârșitul bipolarității	34
2.1.1.2. Era multipolară și interdependentă.....	39
2.1.1.3. Noile utopii după sfârșitul Războiului	
Rece – Teoria păcii democratice și teoriile	
concurrente	46
2.1.1.4. Fenomenul globalizării și implicațiile	
acestuia asupra societății internaționale.....	54
2.1.2. <i>Transformarea lumii după atacul</i>	
<i>de la 11 septembrie 2001</i>	58
2.1.2.1. Un mediu de securitate anarhic	59
2.1.2.2. Terorismul – un flagel al lumii	
moderne	62
2.1.2.3. Spre o geopolitică a haosului?	67
2.1.2.4. Geopolitică sau geostrategie? Un model	
de analiză a spațiului internațional	
de securitate	72

Capitolul III

LUMEA PARADIGMELOR SECURITĂȚII

INTERNATIONALE	75
3.1. Conceptul științific de paradigmă	75
3.2. Definirea paradigmei securității	77
3.3. Schimbarea paradigmelor în mediul internățional de securitate	81
3.3.1. <i>Abordarea constructivistă a securității</i>	81
3.3.2. <i>Curențe marxiste în sistemul internațional – teoria sistemului mondial și teoria dependenței</i>	84
3.3.3. <i>Societatea riscului – abordare a securității moderne</i>	91
3.4. Perspective asupra sistemului internațional de securitate – dileme preparadigmatiche	93
3.5. O interpretare filosofică a securității	98
3.6. Noile utopii ale mediului internațional de securitate	100
3.6.1. <i>Un nou mediu de securitate</i>	101
3.7. Viitorul securității – o utopie greu de explicat	105
3.7.1. <i>Postmodernismul sau deconstrucția securității</i>	106
3.7.2. <i>Neorealismul sau înfruntarea marilor puteri</i> ...	110
3.7.3. <i>Teoria procesual-organică a securității – neomarxism și știință</i>	116
 Capitolul IV	
TEORIA SENZORIALĂ A SECURITĂȚII	121
 BIBLIOGRAFIE	129

Trebuie să reinventăm utopiile.

Pierre Bourdieu

Capitolul I ISTORIE ȘI UTOPIE

Sensul Istoriei este timpul care se scurge și care modelează civilizații și culturi. Mulți filosofi au îndrăznit să afirme că Istoria are un sens, o teleologie greu de pătruns. În opinia noastră, Istoria a fost un mănunchi de vise împletite pe realități. Au existat popoare care au apărut pe scena Istoriei, dar care au și dispărut. Au existat orașe care au creat imperii. În Istorie, totul este posibil, hazardul și neașteptatul sunt două elemente centrale ale Istoriei.

Utopia a fost un vis pe care omul și comunitatea din care făcea parte și l-au permis cu lejeritate și cu o imensă curiozitate. Utopia este un concept, o direcție socială sau un simplu gen literar? Acestea sunt întrebări pe care oamenii le-au ridicat de-a lungul istoriei.

Cuvântul „utopie” provine din greaca veche și are două origini semantice. Prima origine este

ou *topos*, care înseamnă o regiune care nu se găsește niciunde. A doua origine stă în *Eu Topos*, care se traduce ca regiunea binelui.¹ Principalele trăsături ale utopiei sunt masificarea, colectivismul și conducerea centralizată.²

Primele utopii ale omenirii au avut un rol de critică și de evidențiere a lacunelor societăților din anumite perioade istorice. Thomas Morus, cel care a popularizat cuvântul „utopie”, prin celebra sa lucrare *Utopia*, publicată în anul 1516, a criticat societatea engleză a secolului al XV-lea.

De-a lungul timpului, au urmat o serie întreragă de utopii. Marea epocă a utopiilor a fost Franța secolului al XVIII-lea. Între anii 1700 și 1789, în Franța, s-au scris peste 150 de proiecte utopice sau asemănătoare utopiei.³ Efervescența din perioada Iluminismului a fost o caracteristică a stării de fapt existente la începutul nașterii lumii moderne. Atunci, lumea își căuta modele, prin resuscitarea unor modele utopice

¹ Popescu, Dan, „Utopie – Cetatea cu vise și speranțe”, p. 35, disponibil la store.ectap.ro/articole/15.pdf, accesat la data de 27 octombrie 2016.

² Irimaș, Eugenia, „Utopia contemporană între neo-liberalism și globalism”, *Philologica Jassyensia*, An X, Nr. 1 (19), 2014, Supliment, p. 703–714, disponibil la www.philologica-jassyensia.ro/upload/X_1supl_IRIMIAS.pdf, accesat la data de 28 octombrie 2016, p. 704.

³ *Ibidem*.

mai vechi sau prin crearea, pe baza acestora, a unora noi.

Jean-Jacques Rousseau afirma că omul este bun de la natură, dar societatea și mediul înconjurător îl pervertesc. În *Contractul Social*, Rousseau afirma că numai un popor de zei se putea guverna în mod democratic. Această neîncredere în societatea care se naștea a făcut din Rousseau un filosof care a emis idei ce aveau să bulverseze secolele ce au urmat, fiind văzut adesea, de unii, ca un precursor al gândirii comuniste, iar, de către alții, chiar al gândirii totalitariste.

Toate marile utopii au ca punct de pornire și de analiză a societății proprietatea. În viziunea gânditorilor, proprietatea privată este izvorul nemulțumirilor și al inegalităților. În genere, proiectele utopice seamănă periculos de mult cu experimentele totalitare ale secolului XX.

Ridicăm o primă întrebare, și anume: Utopia este un proiect de gândire periculos pentru societatea umană? În viziunile utopice, omul trebuie să se apropie de starea sa naturală, nealterată de lumea modernă în care a pătruns. Utopia este un proiect care, în esență, dorește Binele. Dar Binele afirmat în teorie este diferit de Binele pus în practică.

Practicarea Binelui la nivel societal va produce nefericire și o mai mare inechitate. Să luăm, spre exemplu, cazul unei societăți utopice în care toată lumea trebuie să fie perfect egală. Oamenii au aceleași haine, aceleași case, citesc aceleași cărți, au aceleași sporturi. O uniformizare totală. Va produce aceasta o mare fericire? Numai gândul acesta ne înfioară și ne facem să afirmăm că acesta nu este un vis, ci un veritabil coșmar.

Socialiștii utopici ai secolului al XIX-lea, Henri de Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen, Theodor Diamant (inițiatorul primului proiect utopic din istoria României – falansterul de la Scăieni sau Societatea Agronomică și Manufacturieră, în anul 1835), au mers pe ideea lui Jean-Jacques Rousseau și au afirmat că omul este modelat de mediul înconjurător.⁴

Foarte mulți filosofi și gânditori au ridicat problema om-mediu. Cine influențează pe cine. *Relația omului cu mediul este o relație de dublă influențare*. Omul se adaptează unui mediu ostil și încearcă să-l modeleze. Odată cu trecerea timpului, omul poate influența mediul prin proiectele sale de dezvoltare. Această ultimă influențare s-a produs începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când omul a putut inter-

⁴ *Ibidem*, p. 39.

veni decisiv în modelarea mediului înconjurător. Toată istoria lumii ne prezintă această relație, care nu se va sfârși din cauza acestei lupte între natură și om.

Utopia este o realitate sau un proiect ce poate deveni realitate, ne întrebăm adesea. Este un gen literar, o reflecție filosofică, un plan bine stabilit (planurile de dezvoltare durabilă sunt o nouă utopie, care a reușit parțial) sau o simplă încercare de a depăși mișcări pe scara timpului, dar și pe scena Istoriei.

S-au scris tomuri încercând explicarea a ceea ce înseamnă cu adevărat utopia. Un lucru este cert, istoria ne-a demonstrat-o... utopia poate deveni realitate. Fără împlinirea utopiei într-un anumit timp sau într-o anumită zonă, acest concept ieșea demult din istorie.

Istoria universală nu este decât o manifestare a Rațiunii, spunea Hegel. Când statul va deveni o realitate și o împlinire atunci se produce sfârșitul istoriei universale.⁵

⁵ Pohoată, Gabriela. „«Rațiunea în istorie» și filosofia statului în viziune hegeliană”, p. 11, disponibil la <http://cogito.ucdc.ro/vol3nr1martie2011/cog-ro/RATIUNEA%20IN%20ISTORIE%20Gabriela%20Pohoata.pdf>, accesat la data de 27 octombrie 2016, dar și Hegel, Georg Wilhelm, *Prelegeri de Filosofie a Istoriei*, Editura Paralela 45, 2006. p. 12.

În viziunea lui Hegel, toată istoria este o zbatere pentru afirmarea pe scena istoriei a ideilor și concepțiilor. Este o luptă pentru recunoaștere. La Hegel, istoria este transformarea Spiritului. Spiritul este motorul Istoriei.

Utopia poate împlini dorința a ceea ce trebuie să fie. Utopia poate împrumuta din caracteristicile sale realității, lucru care poate fi dezastruos în istorie. Dezastrul secolului al XX-lea a fost faptul că utopia s-a confundat cu ideologia. Paul Ricoeur spunea că utopia și ideologia trebuie să se afle la poli opuși.⁶

De multe ori, progresul, emanciparea, dezvoltarea, afirmarea au însemnat pentru societăți atingerea unor stări de mulțumire și chiar de ignorare a cursului istoriei. Cufundarea în progres și uitarea unui sens pot duce la automatizarea societății, la transformarea acesteia într-o mașinărie perfectă, care strivește orice formă de abatere, mai exact, la o utopie periculoasă. Așa a fost văzut comunismul după dispariția sa de pe scena istoriei. Fantoma sa mai bântuie mințile și sufletele unor oameni, dornici de dreptate socială și de egalitate perfectă.

Utopia poate fi considerată un motor de schimbare, un vector de inovare. Utopia poate fi

⁶ Vezi Ricoeur, Paul, *L'Utopie et l'idéologie*, Editura Seuil, Paris, 2005, p. 120.

privită ca fețele lui Ianus. O față bună, care afirmă că utopia este bună și progresistă, apărând omul de vicisitudinile istoriei și de inegalitatea socială. Fața întunecată este modelarea și dorința de a perfecționa omul și societatea în care trăiește, ambele având ca principală trăsătură imperfecțiunea și inegalitatea. Apariția utopiei pe scena istoriei ne-a făcut să înțelegem că perfecțiunea nu este atributul umanității și că acest atribut trebuie lăsat doar lui Dumnezeu.

Devenirea utopiei întru realitate este visul urât al omenirii. Ideea sau doctrina expusă nu poate fi așezată într-un cadru strâmt și inegal, cum este societatea, sau nu poate sălășlui în mintea și sufletul omului. Această dualitate realitate și imaginar va stăpâni ideea utopică. Imaginarul nu este perfect; acesta poate fi unul creator de veritabili monștri sau de inimaginabile atrocități. Imaginarul nu este nici bun, nici rău; este imaginar, iar rezultatul acestuia nu se poate prevedea. Istoria lumii a fost creată din idei și afirmații; primele au condus popoare, celelalte, lideri. Imaginarul nu poate fi închistat în clasică bătălie dintre bine și rău, imaginarul este o altă fațetă a realității, o altă lentilă prin care privim evenimentele.

Noua utopie este cea contemporană, specifică celei de a doua jumătăți a secolului al XX-lea.

Noua utopie se caracterizează prin dorința de a exprima și explica în mod universal ceea ce este particular. Noua utopie este la fel de periculoasă precum precursorile acesteia.

Antiutopia secolului al XX-lea este delimitarea strictă dintre utopie și istorie.⁷

În prezent, utopia nu mai este atât de actuală și de frecventabilă, din cauza a trei mari factori. Primul factor este legitimitatea rațională a clasei politice, al doilea factor este atomizarea indivizilor și ultimul factor este cultul colectiv al bunăstării (*welfare*).⁸

Globalizarea este un proiect contemporan, care are ca principal scop un vis mai vechi al lui Kant, pacea perpetuă. Pentru a fi pace în lume, este necesar ca lumea să fie condusă în mod centralizat, toate statele și națiunile să se supună unei singure autorități. Organizația Națiunilor Unite poate reprezenta un vector spre realizarea acestei păci, spre crearea unei etici universale, care să conducă viitorul lumii și să armonizeze statele lumii.

În prezent, nu putem vorbi de utopii în adevăratul sens al cuvântului. Ideile despre lume și societate pot fi identificate drept utopii contem-

⁷ Irimaș, Eugenia, *op.cit.*, p. 704.

⁸ *Ibidem*.

porane pentru a le încadra mai ușor într-o schemă de gândire. Sunt idei care prezintă viziunea unor gânditori sau filosofi despre rolul omului și al societății în epoca postmodernă în care am intrat.

Modernitatea și postmodernitatea au creat, și ele, utopiile lor. Am îndrăznit să creăm și noi o contrautopie, încercând să explicăm cum am observat noi relațiile între state.

Viitorul ne oferă multe întrebări și puține răspunsuri. Ceea ce știm sigur este că, fără a ne întreba sau măcar a ridica probleme, lumea se va opri din progresul moral pe care l-a dobândit după atâtea secole.

1.1. Istorie și utopie

Popoarele apar și se afirmă pe scena lumii. Mecanismul intim al popoarelor este voința de a exista și dorința de manifestare a prezenței în Istorie. Teleologia popoarelor este, de multe ori, greu de interpretat, iar adeseori lipsește.

În perioada Antichității, orașul era centrul relațiilor de putere dintre popoare. Ulterior, orașele s-au transformat în imperii. Atena, Roma au fost centre ale civilizației mondiale. Ascensiunea și declinul imperiilor sunt fenomene istorice atent studiate și fascinante.